

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
Centar za ekonomska istraživanja

**(ANTI)LIBERALIZAM
I EKONOMIJA**

BEOGRAD, 2014

Uređivački odbor:

Dr Veselin Vukotić

Dr Danilo Šuković

Dr Mirjana Rašević

Dr Slobodan Maksimović

Dr Vladimir Goati

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

Dr Danilo Šuković

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

Newpress, Smederevo

Tiraž:

400

ISBN: 978-86-7093-152-7

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

330.82(082)

338.1(082)

336.76(082)

(ANT)LIBERALIZAM i ekonomija /
[uređivački odbor Veselin Vukotić ... [et
al.], - Beograd : Institut društvenih nauka,
Centar za ekonomska istraživanja, 2014
(Smederevo : Newpress). - 424 str. : graf.
prikazi, tabele ; 24 cm

"Tradicionalni naučni skup Centra za
ekonomska istraživanja..." --> str. [425]. -
Tiraž 400. - Str. 7: Predgovor / Danilo
Šuković. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-7093-152-7

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког одбора]

а) Либерализам - Зборници б) Привредни

развој - Зборници с) Тржиште - Зборници д)

Глобализација - Зборници

COBISS.SR-ID 207396108

© 2011. Institut društvenih nauka – Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

DRŽAVA BLAGOSTANJA KAO SINTEZA IZMEĐU LIBERALNIH I ANTILIBERALNIH EKONOMSKO-DRUŠTVENIH TENDENCIJA²

APSTRAKT

Rad razmatra model klasične države blagostanja (*Welfare State*) kao produktivne sinteze između liberalnih i antiliberalnih ekonomsko-društvenih tendencija. Država blagostanja se analizira kao specifičan političko-ekonomski poredak koji je uspeo da pomiri protivrečne, liberalne i antiliberalne, tendencije moderne epohe u sintetišućoj ideologiji socijalnog liberalizma (socijal-liberalizam) i socijalne demokratije (socijal-demokratije) kroz koju su konvergirali liberalizam i socijalizam kao velike klasične ideologije. Političko-ekonomski sistem države blagostanja se situira unutar političkoga polja na levi centar i opisuje se kako su u vreme države blagostanja politiku levoga centra sprovodile i eksplicitne socijaldemokratske vlade, ali jednako tako i konzervativne vlade, budući da su oko projekta države blagostanja sve političke grupacije sa demokratskim predznakom bile ujedinjene u takozvanom konsenzusu blagostanja. U radu se izlažu osnovne postavke klasičnog modela države blagostanja, da bi se potom preduzelo završno razmatranje o upotrebljivosti nekih segmenata klasične države blagostanja u današnjem vremenu na početku 21. veka, kada opet imamo potrebu za novom sintezom liberalnih i antiliberalnih ekonomsko-društvenih tendencija na globalnom nivou

Ključne reči: *liberalizam, antiliberalizam, sinteza, država blagostanja, socijal-liberalizam, socijaldemokratija, konsenzus blagostanja, globalna država blagostanja, globalna koordinacija, globalna kooperacija*

THE WELFARE STATE AS A SYNTHESIS BETWEEN LIBERAL AND ANTI-LIBERAL ECONOMIC AND SOCIAL TRENDS

ABSTRACT

This paper discusses the classical model of the Welfare State as a productive synthesis between liberal and anti-liberal economic and social trends. The Welfare State is analyzed as a specific political-economic system that was able to reconcile the conflicting liberal and anti-liberal tendencies of the modern era in synthetic ideology of social liberalism and social democracy through which converged liberalism and socialism as the great classical ideologies. Political-economic system of the Welfare State is situated within the political field on Center-Left position and this paper describes how in the time of classical Welfare State center-left policies were implemented by explicit social democratic governments but as well equally by conservative governments, because all political groups with democratic sign were united around project of the Welfare State in the so-called welfare consensus. This paper presents the basic segments of the classical model of the welfare state and then is given the final review of the usability of some segments of the classic welfare state in our time at the beginning of the 21st century, when at global level again exists a need for a new synthesis between liberal and anti-liberal economic and social trends

Key words: *liberalism, anti-liberalism, synthesis, welfare state, social liberalism, social democracy, welfare consensus, global welfare state, global coordination, global cooperation*

---

1 Institut društvenih nauka, naučni saradnik

2 Rad je deo istraživanja na projektu: III 47010 „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“ koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

UVOD

Naučni rad koji ovde nudimo na uvid stručnoj javnosti polazi od generalne sociološke i filozofske hipoteze da društveni život, kao i vaskoliki život uopšte nezavisno od toga da li se radi o sistemu prirode ili nekom društvenom sistemu - budući da i u jednom i u drugom sistemu možemo uočiti iste zakonitosti - spontano teži ekvilibrijumu, odnosno izmirenju protivrečnih sila koje u tim sistemima deluju. Ova hipoteza nije nova i do sada je često korištena bez obzira da li se radi o klasičnim misliocima poput Hegela³ i Emersona⁴ ili o empirijskim naučnicima koji istražuju u oblasti biologije, fizike, hemije i ostalih prirodnih nauka, gde se princip ekvilibrijuma često koristi za objašnjenje najšireg spektra pojava. Konačno, i u ekonomiji, a posebno u onom delu ekonomske teorije koji je poznat kao „teorija igara“, princip ekvilibrijuma je jedan od bazičnih⁵, svedočeći tako svoju eksplanatornu snagu u najširem spektru naučnih disciplina. Uzimajući princip ekvilibrijuma kao bazičan pokušali smo da u nekim našim prethodnim radovima zasnujemo jednu novu sociološko-politikološku teoriju, naprosto jednu novu teoriju politike, koja počiva na hipotezi da u svakom vremenu unutar društva, kako na globalnom, tako i na lokalnim nivoima, deluju oprečne i protivrečne društvene sile i društvene snage koje neminovno na kraju, nakon perioda borbe i konfrontacije, teže sintezi, odnosno ekvilibrijumu.⁶ Na primer, kada god se u jednom istorijskom trenutku istovremeno jave emancipatorske, liberalne tendencije i konzervativne, antiliberalne tendencije, kao neka vrsta *antiteze* (liberalne tendencije koje teže promeni postojećeg stanja) i *teze* (konzervativne tendencije koje brane *status quo*), nakon nekog vremena nastupa njihova *sinteza* kroz neku vrstu društvenog poretka koji u sebi ima izmešane osobine obeju strana koje su se prethodno borile, a koje su sada izmešane u ovom novom poretku. U vremenu kada se klasični liberalizam javio kao ideologija u 17. veku, on je bio progresivan boreći se kao istorijska *antiteza* sa okoštanim starim aristokratskim hijerarhijskim poretkom (*Anicen Régime*) koji je tada predstavljao konzervativnu istorijsku *tezu*. Čitav 18. i 19. vek, i dobar deo 20. veka, su se liberalne i antiliberalne snage borile kao teza i antiteza kroz niz istorijskih epizoda kao što su Američka i Francuska revolucija, sveevropska revolucija iz 1848. godine, Drajfusova afera u Francuskoj i, konačno, dva svetska rata iz 20. veka koja su u nekim svojim segmentima bili poprište sukoba progresivnih i konzervativnih tendencija epohe. Evropa i svet su gotovo tri veka od pojave emancipatorskih modernističkih i liberalnih težnji bili u previranjima, revolucijama i ratovima, jer je svaka akcija prirodno izazivala reakciju i jer je, na kraju krajeva, sama modernost, sa svim njenim emancipatorskim i liberalnim potencijalima, neodvojiva od nasilja.⁷

3 Hegel tezu o sveprisutnoj dijalektici koja naposletku teži sintezi, odnosno ekvilibrijumu iznosi u svojim klasičnim delima *Fenomenologija duha* i *Nauk Logike*. G.V.Hegel, *Fenomenologija duha*, BIGZ, Beograd, 1974., G.V.Hegel, *Nauka Logike*, BIGZ, Beograd, 1976.

4 Klasični američki filozof Ralf Valdo Emerson tezu o zakonu “ravnoteže-poravnanja-kompenzacije” koji kao neumitni ekvilibrijum podjednako deluje i u društvu i u prirodi iznosi u svom delu *Duhovni zakoni*. R.V.Emerson, *Duhovni zakoni*, Partenon, Beograd, 2012.

5 O tzv. teorijama igara i bazičnim elementima ovih teorija veoma temeljno u studiji B.Stojanović, *Teorije igara: elementi i primena*, Službeni glasnik, Beograd, 2005.

6 Konture ove nove sociološko-politikološke teorije, uz pomoć koje se efikasno mogu objasniti mnogi društveni i politički fenomeni, smo dali u tekstu N.Cvetičanin, *Politička mehanika i njena dijalektika – u susret jednoj novoj teoriji politike*, Theoria, 1/2014. str. 63-86.

7 Ovo je u svojoj sjajnoj studiji *Subjektivnost i nasilje* pokazao Zoran Đinđić, argumentujući na nasledu frankfurtske kritičke škole mišljenja da postoji izvjesna dijalektika prosvetiteljstva i prosvetiteljskih tendencija koja rezultira nasiljem usled toga što se gubi objektivni društveni kontekst i usled čega opet različite „subjektivne“ društvene snage stupaju jedne sa drugima u konflikt oko toga na čijoj je strani „objektivnost“, koja je pak bespovratno izgubljena. Dobar primer ovakvih tendencija je današnja Ukrajina u kojoj se sve strane pozivaju da je na njihovoj strani „legitimitet“ tj. „objektivnost“, dok zapravo imamo destrukciju bilo kakve objektivnosti na mesto koje stupa sukob subjektivnih društvenih snaga usled čega će se zemlja verovatno pocepati i usled čega će nestati „objektivnost“ starog ukrajinskog poretka kakvog smo ga poznavali do sad, namesto čega ćemo imati nove dve „subjektivne“ Ukrajine, istočnu i zapadnu. Z.Đinđić, *Subjektivnost i nasilje*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd, 1982.

Evropa i svet će svoj mir, ravnotežu i balans naći tek nakon Drugog svetskog rata, nakon kojeg se stabilizuje društveno tlo koje je bilo pokrenuto modernističkim liberalnim tendencijama. Međutim, do stabilizacije neće doći usled toga što je jedna strana (liberalna, modernistička) pobedila, a druga (konzervativna, antiliberalna) izgubila, već usled toga što su se obrisi jedne i druge strane u zajedničkoj borbi pomešali, pa je stabilnost pronađena u poretku koji predstavlja *sintezu* jedne i druge strane, sintezu liberalnih i antiliberalnih tendencija.⁸ Ta velika sinteza epohe će biti klasična *država blagostanja* čiji političko-ekonomski koncept donosi, nakon vekova previranja, Evropi mir, dok na globalnom nivou taj koncept pomaže uspostavljanju hladnoratovske ravnoteže.

Stoga tekst pred nama razmatra paradigmu, odnosno koncept, klasične *države blagostanja*⁹ kao one velike sinteze epohe koja će unutar sebe izmiriti liberalne i antiliberalne tendencije epohe, obezbeđujući time samoj epohi mir, ravnotežu i balans. Postoji mnoštvo studija o državi blagostanja, o njenom ekonomskom i političkom modelu, i ono po čemu će se ova naša studija razlikovati od jednog broja dosadašnjih studija o ovoj temi je pristup u kome ćemo državu blagostanja posmatrati prvenstveno kao sintetički i složen političko-ekonomski oblik, a ne kao neki unificiran oblik sa fatalnim posledicama po društveni dinamizam i ekonomske slobode. Država blagostanja je za nas, kao što će se videti iz nastavka rada, naprosto, sinteza između liberalnih i antiliberalnih komponenata i tendencija, a ne, kao što jedan broj autora ističe, antiliberalna tvorevina bliska komunizmu ili nekom drugom totalitarnom obliku.¹⁰ Upravo nasuprot tome, smatramo da država blagostanja svoj uspeh u balansiranju društvenog tla može zahvaliti upravo svojoj sintetičnosti, složenosti i bogatstvu oblika utkanih u nju, budući da ta paradigma nije samo veoma složena, već ponekad i veoma heteronomna pojava koja se ne može izraziti jednostavnom formulom i koja ostavlja mogućnost različitih primena u različitim miljeima i na različitim nivoima.¹¹ Stoga je baš ova sintetičnost, složenost i raznovrsnost fenomena države blagostanja, kao i činjenica što u njenom konsenzusu učestvuju prilično heterogene sociološko-političke grupacije¹², temelj uspeha ove paradigme u izmirenju protivrečnih, liberalnih i antiliberalnih, tendencija i u postizanju u društvenom životu retko prisutne pojave političke, ekonomske i uopšte društvene ravnoteže.

U redovima koji slede u nastavku ćemo se baviti razmatranjem oblika klasične države blagostanja onakve kakva se realizovala u evropskoj politici nakon Drugog svetskog rata, bivajući velikom sintezom vremena i čvorišnom tačkom nove evropske i svetske ravnoteže. Potom ćemo se u zaključnim napomenama rada baviti poukama ovog socijalno-ekonomskog oblika, ne bi li Evropa i svet uz njegovu pomoć, u današnjem vremenu, ponovo pronašli izgublenu ravnotežu koja je očigledno narušena globalnom finansijskom krizom koja se manifestovala pri kraju prve decenije našeg novog milenijuma i koja je do današnjih dana ostavila mnoge ekonomske i političke

---

8 Ovdje smo radi ekonomičnosti prostora u radu tek u jednom pasusu rastumačili celi tok evropske Moderne, dok smo obimom, studiozno i temeljan opis ovoga toka dali u našoj opširnoj knjizi N.Cvetičanin, *Epoha s one strane leve i desnice*, Službeni Glasnik-Institut društvenih nauka, 2008.

9 Termin *država blagostanja* (*Welfare State*) ima svoje približne sinonime u terminima *socijalna država* (*Social State*) i *planska država* (*Planned State*). Tako razni teoretičari, različitim terminima opisuju istu stvar. Najznačajniji radovi o državi blagostanja su – od novijih radova u formi čitanke sa različitim pristupima C.Pierson, F.G.Castles (ed.) *The Welfare State Reader*, Polity Press in association with Blackwell Publishing, Cambridge, 2000. kao i veoma koncizna i informativna studija David Gladstone, *The Twentieth-Century Welfare State*, MacMillan Press, London, 1999. Od starijih i klasičnih radova koji korespondiraju sa samim vremenom države blagostanja D.C. Marsh, *The Welfare State*, Longman, Harlow, 1970. Značajna i savremena studija napisana na nekom od južnoslovenskih jezika o ovoj temi je Slobodanka Nedović, *Država blagostanja; ideje i politika*, CESID-CUPS, Beograd, 2005

10 Ovakvu kritičku poziciju iznosi npr. Pol Pierson u svojoj studiji o državi blagostanja, P. Pierson, *Dismantling the Welfare State: Reagan, Thatcher, and the politics of retrenchment*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

11 O različitim modelima države blagostanja koji su ponikli na različitim podnebljima i koji su proizašli iz različitih društveno-istorijskih tradicija u knjizi Gösta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.

12 O državi blagostanja kao prilično heterogenoj pojavi i konsenzusu heterogenih društvenih grupacija u članku Claus Offe, "Some Contradictions of the Modern Welfare State" u *The Welfare State Reader*, Polity Press, Cambridge, 2009.

posledice. Jedna od njih je ponovni porast antiliberalnih tendencija koji je posebno vidljiv u jačanju ekstremne desnice¹³, koja u kriznom vremenu biva od značajnog broja građana širom Evrope prepoznata kao konceptualno rešenje za mnoge probleme sadašnjice. U tom kontekstu, vredi ispitati mogućnost da li država blagostanja može da bude ponovo, kao nekad, onaj recept koji će zaustaviti ekstremizaciju političkog i društvenog prostora time što će na mudar i optimalan način sintetisati neke liberalne i neke antiliberalne komponente, čemu će biti posvećeni završni delovi ove naše studije o državi blagostanja.

DRŽAVA BLAGOSTANJA KAO VELIKA SINTEZA EPOHE

Klasična evropska država blagostanja će svoje „zvezdane trenutke“ imati od kraja Drugog svetskog rata do sredine sedamdesetih godina 20. veka, kada će izgubiti svoj *ratio essendi*, budući da će njen primarni zadatak biti obavljen, a da će sama postati zapreka produktivnom dinamizmu evropskog razvoja.¹⁴ No, u vremenu nakon Velikog rata ona se činila kao pravi medijum, odnosno izbalansirana sinteza kroz koju je bilo moguće pomiriti različite zahteve post-ratnog društva, kao i različite sociološke grupacije koje su i pored svih svojih različitosti ipak bile ratni saveznici i koje su sada htele svoj neformalni „ratni“ konsenzus, formalizovati i stabilizovati i u vremenu mira.

Tako institucionalni okvir države blagostanja konstitušu umerena levica i umerena desnica, te će se to njihovo institucionalno partnerstvo održati sve do današnjih dana Evropske unije, čak i pošto se razgrade principi na kojima je počivala sama država blagostanja.¹⁵ Naime, država blagostanja uspeva da uvuče jedan deo levice u demokratsko-liberalnu igru i da time, slabeći poziciju revolucionarne levice, prednost da onoj reformističkoj i socijaldemokratskoj.¹⁶ Takođe, država blagostanja uspeva, sve do svog postepenog odumiranja kasnih sedamdesetih godina, da umerenu desnicu učini socijalno odgovornom¹⁷, što takođe slabi poziciju revolucionarne levice i njenih teza o nužnosti klasne borbe, čime se posredno slabi i pozicija revolucionarne ekstremne (neo)fašističke desnice, koja bi tražila obračun sa avetima komunizma i socijalizma. Iako u državi blagostanja nije uspostavljen socijalizam, jer je njen institucionalni okvir u svojoj osnovi liberalno-demokratski, mnoge socijalističke ideje će biti u nju apsorbovane i prihvaćene od svih političkih grupacija – od socijaldemokrata do konzervativaca. Država blagostanja je zapravo rezultat više vekovne konvergencije liberalizma i socijalizma kao klasičnih političkih ideologija.¹⁸ Tako država

---

13 Jačanje ekstremne desnice opet posledično za sobom povlači jačanje ekstremne levice i ekstremizovanje čitavog političkog i društvenog prostora

14 O krizi i odumiranju države blagostanja od sredine 70-ih godina 20. veka u knjizi R Mishra, *The Welfare State in crisis: social thought and social change*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1984.

15 O državi blagostanja obzirom na socijalne grupe koje je formiraju i na partnerstvo između umerene levice i umerene desnice u knjizi N.Johnson, *The Welfare State in transition: the theory and practice of Welfare Pluralism*, Wheatsheaf, Brighton, 1987

16 O podeli unutar levice na reformističku tj. umerenu i socijaldemokratsku koja je učestvovala u stvaranju države blagostanja i ortodoksnu tj. revolucionarnu koja je bila žestoki kritičar države blagostanja kao truloga „klasnoga kompromisa“ u knjigama David Gladstone, *The Twentieth-Century Welfare State*, MacMillan Press, London, 1999, str. 20-21, 37-40, 47-48, 55, 59. i Anthony Giddens, *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, Cambridge, 1998, str. 60.-64, 70-73, 150.

17 O demohrišćanskoj desnici kao obliku umerene i socijalno odgovorne desnice koji je zaživeo nakon Drugog svetskog rata u kontinentalnom delu Evrope u knjizi Kees van Kersbergen, *Social Capitalism*, Routledge, London, 1995. O socijalno odgovornom konzervativizmu koji je nakon Drugog svetskog rata bio prisutan na Britanskom ostrvu u knjizi Timothy Raison, *Tories and the Welfare state*, The Macmillan Press, London, 1990.

18 O procesu konvergencije liberalizma i socijalizma koji se upravo u državi blagostanja ukrštaju u jednu jedinstvenu ideološku tačku sa socijal-liberalizmom i socijaldemokratijom kao nosećim stubovima u knjizi N.Cvetičanin, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni Glasnik-Institut društvenih nauka, 2008. , str. 162-178., 403-410., 483-492.

blagostanja kao (post)gradanska¹⁹ država uspeva da npr. sklopi pakt sa sindikatima koji time postaju deo (post)gradanskog društva, čime istovremeno bivaju otrgnuti od revolucionarne levice koja je još uvek propovedala o radikalnoj i revolucionarnoj transformaciji postojećeg sistema. Politika države blagostanja će zapravo biti na levome centru, sa ideologijama socijalnog liberalizma (socijal-liberalizma) i socijalne demokratije (socijaldemokratije) kao svojim ideološkim potkama, koje će se upravo unutar koncepta države blagostanja stopiti u jednu jedinstvenu ideološku tačku na poziciji političkoga levoga centra. Politiku levoga centra koja stoji u osnovi države blagostanja će sprovoditi i eksplicitne socijaldemokratske vlade, poput npr. one Atljeve, ali i konzervativne vlade, poput npr. one Makmilanove, jer će i jedni i drugi, i socijaldemokrate i konzervativci, prihvatiti socijalno-ekonomski okvir države blagostanja na levome (socijal-liberalnome/socijaldemokratskome) centru.

Država blagostanja afirmiše *konsenzus* i *kompromis* kao metode rešavanja političkih problema²⁰ i time predstavlja idealan okvir u kome će različite ideologije konvergirati ka kompromisnoj ideologiji socijal-liberalizma i socijaldemokratije. Zasluga za to svakako pripada stresu kroz koji je prošla Evropa u dva velika ratna sukoba, te je posve bilo prirodno da se posle tolikih napora, konflikata i neizvesnosti, stari kontinent okrene viziji stabilnosti i blagostanja, za šta je sintetišuća ideologija socijal-liberalizma/socijaldemokratije, koja stoji u osnovi države blagostanja, bila gotovo idealna. Zaista, država blagostanja biće ratno čedo²¹ i na njenom primeru će se potvrditi dijalektičko pravilo po kome svaki sukob doveden do svog ekstrema prelazi u stabilni mir, jednako kao što će i svaki mir doveden do svog ekstrema uzrokovati nove sukobe. Dijalektički posmatrano, Drugi svetski rat moći će se shvatiti kao neka vrsta bolne katarze klasičnog evropskog građanskog društva, koje je, opterećeno antagonizmima divljeg kapitalizma, odnosno nepromišljenog liberalizma, kroz ratnu destrukciju ušlo u svoju post-gradansku fazu, u kojoj su napuštene mnoge protivrečnosti prethodnog perioda i u kojoj je namesto klasičnog *laissez faire* liberalizma na snazi bio novi, socijal-liberalizam²² koji se ukršta sa klasičnom socijaldemokratijom u jednu jedinstvenu ideološku tačku.²³ Drugi svetski rat je sam sobom redefinisao ulogu države u politici i ekonomiji²⁴ jer je, bez obzira da li se radi o staljinističkoj, fašističkoj ili nacističkoj diktaturi, ili pak o britanskom konceptu ratne vlade, uveo planiranu ekonomiju u kojoj učestvuje država, što se posredno odrazilo i na političke, kao i opštedruštvene odnose. Drugim rečima, prva

19 Termin (post)gradanski koristimo kao oznaku činjenice da se period klasičnog evropskog građanskog društva koji je počeo sa Francuskom revolucijom završio sa Velikom depresijom, pojavom nacizma, fašizma i konačno Drugim svetskim ratom, nakon koga ćemo imati (post)gradansko društvo u kome će stari principi građanskoga društva biti stavljeni u novi, postmoderni kontekst. O ovome u knjizi N.Cvetičanin, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, 2008, str. 415-463.

20 O konzesusu i kompromisu kao društveno-političkoj metodologiji države blagostanja u knjigama R.Lowe, *The Second World War, consensus, and the foundation of the welfare state u 20th century British history*, Vol.1, no.2, London,1990. C. Alcock. *The welfare state years: consensus and conflict u Introducing social policy* (ed. David C. Marsh) Routledge and Kegan Paul, London, 1979. str. 25.-40.

21 O tome kako je država blagostanja strukturno povezana sa ratom koji joj je prethodio i kako je zapravo iznikla iz tog rata u knjigama David Gladstone, *The Twentieth-Century Welfare State* MacMillan Press, London, 1999. str. 21, 34-36. Harold L. Smith (ed.), *War and Social Change: British Society in the Second World War*, Manchester University Press, Manchester, 1986. str. 1. A.Giddens, *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, Cambridge, 1998, str. 136-138.

22 O ovome "novom liberalizmu", odnosno o ideologiji socijal-liberalizma u knjizi oksfordskog profesora Majkla Fridena, Michael Freeden, *The New Liberalism: An Ideology of Social Reform*, Oxford, 1978. Potpisnik ovih redova je imao čast i zadovoljstvo da provede tokom svojih postdoktorskih studija jedno kraće vreme na Univerzitetu u Oksfordu, na Mensfild koledžu upravo kod Majkla Fridena u Centru za političke ideologije (*Centre for Political Ideologies*) koji je osnovao ovaj profesor i koji je jedan od najuglednijih svetskih centara za proučavanje političkih ideologija, i da se iz prve ruke upozna sa oksfordskom tradicijom socijal-liberalizma

23 Vidi fus-notu 17. i tekst koji sledi nakon nje

24 Džon M. Roberts, *Evropa 1880 - 1945.*, Clio, Beograd, 2002., str. 615, Volter Laker, *Istorija Evrope 1945.-1992.*, Clio, Beograd, 1999., str. 54.

žrtva Drugog svetskog rata bio je klasični liberalni koncept države kao «noćnog čuvara» privatnog vlasništva, koji će na neko vreme odumreti, ustupajući najpre mesto ratnoj državi, da bi u miru ona bila odmenjena, u jednom delu Evrope, konceptom države blagostanja, koja ima širu zonu odgovornosti od one klasične liberalne. Zapravo, država blagostanja neće biti manje liberalna, već će ona zadržavajući liberalni institucionalni okvir izvršiti njegovu socijalnu nadogradnju²⁵, pa će u suštini predstavljati socijalno-liberalnu državu. Ova transformacija je bila moguća jer je i sama klasična liberalna država u sebi implicirala nužnost stabilnog i čvrstog poretka, koji u tom slučaju pak nije imao bilo kakave ekonomske kompetencije, što se sada u državi blagostanja menja. Budući da je i sama liberalna država bila jaka, a ne slaba u institucionalnom smislu, to joj je i omogućilo transformaciju u državu blagostanja, u čijoj osnovi i dalje stoje neke «hobsovske» konstante. Stoga Slobodanka Nedović opravdano smatra da je država blagostanja nova etapa razvoja klasične liberalne pravne države, etapa koja se može označiti imenom socijalno-pravne (socijalno-liberalne) države.²⁶

Ukoliko je savremena evropska država blagostanja, koja je stupila na istorijsku scenu tek posle Drugog svetskog rata, bila upravo čedo tog rata - makar u svojoj konkretnoj realizaciji - idejne osnove za njenu egzistenciju bile su postavljene još ranije. Njena direktna idejna inspiracija biće delo Ota fon Bizmarka, odnosno njegov sistem socijalnih reformi u Nemačkoj poznat kao «pruski socijalizam»²⁷, a koji su mnogi teoretičari, različitih teorijskih orijentacija – od tzv. welfare-liberala, preko marksista, sve do socijaldemokrata, prepoznali kao daleku anticipaciju same države blagostanja.²⁸ Na Bizmarka će se upravo nadovezati čovek kome se pripisuje konkretno političko autorstvo nad državom blagostanja – lord Beveridž (William Henry Beveridge), koji, kako nam prenosi Gidens²⁹, odlazi 1907. g. u Nemačku kako bi proučio sistem socijalnog osiguranja, koji je tamo postavio Bizmark. Bizmarkov socijalni sistem će veoma uticati na ideje iznesene u Beveridžovom čuvenom izveštaju³⁰ koji je nastao tokom Drugog svetskog rata na podsticaj britanske koalicione vlade, koja je tragala za osnovama socijalne politike, koju je mislila da sprovede nakon rata, a koju je mislila da tokom rata ponudi Britancima kako bi u ratnoj borbi ustrajali i pobedili. Takozvani «Beveridžov izveštaj» biće prvi zvanični politički dokument koji anticipira buduću posleratnu državu blagostanja, a u ekonomskom planu tog izveštaja koji se oslanjao na ideje Džona Majnarda Kejnza (John Maynard Keynes), biće vidljiva «ratna solidarnost» sve tri vodeće stranke - i laburista, i konzervativaca, i liberala - koje su posleratnu Britaniju videle kao socijalno odgovornu državu.

Samog Kejnza Gidens naziva «ekonomskim nadahnućem posleratnog konsenzusa blagostanja» i ističe da on «nije bio socijalist», ali da je «neka stajališta ipak delio sa Marksom i socijalizmom».³¹ Sa druge strane, po mišljenju nekih autora, Kejnz je bio «u osnovi individualist», a mešovitu privredu i tzv. »srednji put« u ekonomiji koji je, pored svega, smatrao liberalističkim,

25 O procesu „zidanja“ zdanja države blagostanja i „nadgradnje“ klasične liberalne države temeljno u čitanci Robert E. Goodin and Deborah Mitchell (ed.) *The foundations of the Welfare State*, Edward Elgar, Cheltenham, 2000. 1. tom „Expansion“

26 Slobodanka Nedović, *Država blagostanja; ideje i politika*, CESID-CUPS, Beograd, 2005., str. 14.

27 O «bizmarkovskom» sistemu, o njegovom nastanku i o socijalnim reformama unutar njega u Neven Cveticanin, *Epoha s one strane levece i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, 2008, str. 259.-267.

28 Wolfgang J. Mommsen, Wolfgang Mock, *The emergence of the Welfare State in Britain and Germany*, German Historical Institute, London, 1983. str. 133-149. S. Zavadski, *Država blagostanja*, Radnička štampa, Beograd, 1975, str. 16.-20. A.Giddens, *Treći put – obnova socijaldemokracije*, Politička kultura, Zagreb, 1999, str. 110.

29 Ibid., str. 110.

30 W.H.Beveridge, *Full Employment in a Free Society: A Summary*, Allen und Unwin, London, 1944, prevod navedenog dela *Puna zaposlenost u slobodnom društvu – pregled od ser Vilijama Beveridža*, (b.m.), New Statesman and Nation, 1944.

31 A.Giddens, *Treći put – obnova socijaldemokracije*, Politička kultura, Zagreb, 1999, str. 17/19.

prihvatao je kao nužnost harmonizovanja samog liberalno-individualističkog poretka³², iz čega zapravo možemo zaključiti da je on bio socijal-liberal, odnosno zastupnik ovog novog, socijalnog liberalizma. Kejnzijanci tako nisu klasična levica, no, to ne znači opat da su oni desnica u njenom klasičnom značenju (kao što za njih misle rigidni komunistički i marksistički teoretičari), već su nosioci širokog građanskog socijalno-liberalnog centra kojeg možemo prepoznati kao tačku posleratnog konsenzusa blagostanja. Stoga možemo reći da Kejnz zavešta državi blagostanja svoju socijalno-liberalnu ekonomsku teoriju uviđajući da je to neizbežno ako se žele u isti mah očuvati i socijalna harmonija i liberalno-demokratski poredak. Kao što je poznato, suština Kejn-zove ekonomske teorije³³ je u tome da je zadatak državne vlasti da upravlja tražnjom u tržišnoj ekonomiji, a ne da pusti tržište potpunoj spontanosti kao u klasičnom liberalizmu, ili pak da ga ukida totalnim planom kao u komunizmu³⁴ i u ovom »srednjem ekonomskom putu« će biti suština socijal-liberalizma oko čije ideje se, dodatno pojačan i osiguran socijaldemokratijom, formulisao koncept države blagostanja.

Pored Beveridža i Kejnza, kao »očeva osnivača« načela na kojima će počivati država blagostanja i ideoloških socijal-liberala³⁵, kao koautora ideje države blagostanja u Britaniji treba pomenuti i Harolda Makmilana (Harold Macmillan), socijalno-liberalnog konzervativca³⁶, koji je sa grupom intelektualaca, u isti mah i konzervativnih i socijalno osetljivih, krajem tridesetih godina (1938. g.) osmislio program socijalnih reformi koji je naslovljen kao *Srednji put* (*The Middle Way*). To će biti upravo onaj put kojim će stupati Britanija pod Makmilanovom premijerskom palicom nakon Drugog svetskog rata, a oko koga će konzervativci imati konsenzus sa laburistima. Poreklo tog konsenzusa je u govoru Vinstona Čerčila pred parlamentom 29. XI 1944. dok je još trajao Drugi svetski rat, a u kome je Čerčil najavio buduće posleratne ekonomsko-socijalne zakone i obavestio Donji dom da su ih prihvatile sve tri stranke - konzervativna, laburistička i liberalna. Dakle, ratna solidanost izazvana otporima revolucionarnoj desnici oličenoj u Hitleru, biće temelj novog posleratnog bazičnog konsenzusa umerene desnice sa umerenom levicom, koji će biti pronađen u širokom (post)građanskom socijalno-liberalnom političkom centru. Taj centar će biti, da se poslužimo Makmilanovom sintagmom, *srednji put* između «liberalnog individualizma» i «komunističkog i fašističkog kolektivizma» te će to biti onaj put koji će trajno odrediti Evropu i njenu politiku – između ultraliberalne Amerike i kolektivističkog SSSR-a, a baza ovog novog puta će biti ideologija socijal-liberalizma, koja će se srećno, u istoj ideološkoj tački na levome

32 Paul Davidson, *John Maynard Keynes*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2009. str. 30., Slobodanka Nedović, *Država blagostanja; ideje i politika*, CESID-CUPS, Beograd, 2005., str. 18, fus-note 6. i 7.

33 Dž.M. Kejnz, *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Kultura, Beograd, 1956.

34 O konkretnoj ekonomiji države blagostanja koja se profilisala na kejnzijanskim premisama u knjizi Nicholas Barr, *The economics of the Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

35 Beveridž je bio član Liberalne stranke koja je do tog vremena skoro u potpunosti izgubila konkretan politički uticaj, te joj je ostala samo uloga moralnog arbitra koju je ova stranka negovala još od Gledstonovog vremena.

36 Naime, britanski konzervativci počinju strukturalnu promenu krajem 20-ih godina 20. veka kada partija mutira od liberalne desnice ka jednom socijalno osetljivom centru. Idejni tvorac ovih promena je Harold Makmilan koji promovise svoj program koji je smerao da promeni strukturu klasičnog tržišnog građanskog društva ka socijalno odgovornom (post) građanskom društvu, ne menjajući ipak predznak političkih i ekonomskih institucija. Makmilanov socijalno-ekonomski konzervativizam, koji će prihvatiti i Čerčil, bio je prelazni stepen ka budućoj britanskoj «državi blagostanja» svedočeci kako britanski političari i njihov politički sistem ni jednu svoju tekovinu nisu odbacivali samo zato što je inicirana sa leve ili desnice, već imamo pozitivan primer kako se politička desnica, u nacionalnom interesu, nadovezuje na političku levicu i obrnuto. Ovako nastaje politika tzv. «srednjeg puta», koju su promovisali konzervativci poput Makmilana, a koju u skorašnje vreme pod etiketom «trećeg puta» promovišu laburisti poput Gidensa i Brauna, koji su gotovo potpuno napustili socijalističke planove. Tako ćemo imati slučaj da je veoma slična politika promovisana jednom sa »desnice«, drugi put sa »levece«, i to uopšte neće biti protivprirodno, jer će i jedni i drugi nastupati pod širim okriljem političkog socijalno-liberalnog centra kao one tačke ravnotežnog konsenzusa uspostavljenog posle Drugog svetskog rata. Konačno, zanimljivo je Makmilanovo zapažanje, koje iznosi u svom čuvenom elaboratu, da bi ekstremni kapitalizam, rukovođen samo privatnim interesom, bez bilo kakvog uplitanja države i socijalne odgovornosti, već odavno rezultirao građanskom ratom. H.Macmillan, *The Middle Way: A study of the Problem of Economic and Social Progress in a Free and Democratic Society in English Conservatism since the Restoration*, Unwin Hyman, 1990., str. 192-194.

centru, ukrstiti sa klasičnom socijaldemokratijom. No, ovaj centar će rascepiti samu evropsku levicu, jer su sa jedne strane bili oni, poput ortodoksnih marksista i komunista, koji su se protivili kompromisu sa «buržoaskim snagama», dok je sa druge strane bila liberalna i socijaldemokratska levica, koja je zajedno sa umerenom (socijalno-liberalnom) desnicom upravo konstituisala institucionalni prostor širokog post-građanskog socijalno-liberalnog centra. Koliko su te dve levice međusobno udaljene, svedoči činjenica što će najradikalniji marksisti svoje leve kolege koje će paktirati sa (post)građanskom državom nazivati «socijaldemokratskom desnicom», odričući im uopšte pravo da koriste levi predznak. Tako sa marksističkih pozicija nastupa Silvester Zavadski (Sylwester Zawadzki) koji kritički piše o ekonomsko-političkom kompromisu koji je postigla država blagostanja, dok će neki drugi autori «blagosloviti» državu blagostanja sa pozicija one druge, nemarksističke i autentično socijaldemokratske levice, poput britanskog sociologa Entonija Giddensa i beogradske autorke Slobodanke Nedović.

Sama država blagostanja počiva, po Nedovićevoj, na dva stuba, odnosno nju nose dve različite političke grupacije koje su napravile kompromis i ušle u politički konsenzus. Prva od njih je grupacija umerenih kolektivista, odnosno socijalnih liberala i socijal-liberalnih konzervativaca, gde spadaju pomenuti Beveridž, Kejnz, Makmilan i donekle Winston Čerčil, kojima možemo pridružiti još i Gilmura (Ian Gilmour).³⁷ Drugu grupaciju, odnosno drugi stub države blagostanja čine posleratni laburisti u Britaniji, odnosno savremene posleratne socijaldemokratske partije na Kontinentu. Ove dve grupacije levog i desnog centra iz različitih razloga prihvataju okvir države blagostanja³⁸, da bi konstituisale jedinstven institucionalni prostor. Taj institucionalni prostor će i pored različitih namera i motiva onih koji su ga konstituisali biti homogen i neće podlegati bilo kakvim velikim unutrašnjim trzavicama i protivrečnostima, te čak prilikom izdisaja nekih komponenti države blagostanja kasnih sedamdesetih godina, neće biti vidljivi bilo kakvi drastični socijalni potresi. Institucionalni okvir koji uspostavlja država blagostanja biće prvi sistem³⁹ koji će zaživeti na području značajnog dela Evrope, a u kome zajednički i partnerski učestvuju (umerena) liberalna levica i (umerena) socijalno-liberalna desnica - ne računajući ranije specifično britansko iskustvo parlamentarnog konsenzusa ili negativno iskustvo nemačke Vajmarske republike gde se bazični konsenzus umerene levice i desnice pokazao kao krhak i neodrživ.⁴⁰ Za razliku od Vajmarske republike, koja između dva rata krahira i nestaje u nacionalsocijalističkom totalitarizmu koji uniformiše politički život, posleratna država blagostanja uspeva da primeni

---

37 Ovi britanski umereni kolektivisti analogni odgovor dobijaju u partijama građanske desnice na Kontinentu – od demohrišćanskih partija sve do socijalno-demokratskih partija umerenog tradicionalizma, ali vidne socijalne odgovornosti. Kao što smo pomeuli o o ovome u knjigama Van Kersbergen-a i Raison-a.

38 Umereni kolektivisti državu blagostanja prihvataju kao «nužno zlo» kojim se mogu predupređiti socijalne i političke krize ne menjajući temeljno ustrojstvo liberalno-demokratskog poretka, ali je prihvataju i kao zasluženu nagradu građanima koji su u ratu odbranili taj liberalno-demokratski poredak, te stoga zaslužuju njegovu socijalnu nadogradnju. Dok sa druge strane socijaldemokrate prihvataju državu blagostanja nadajući se da je ona početak mirnog i evolutivnog preobražaja ka socijalizmu, te će svojim odbacivanjem ideje revolucije i samim svojim pristupom omogućiti da opozit socijalizam-kapitalizam izbledi i da se relativizuje, pa će tako i oni vremenom postati iskreni zastupnici «trećeg» socijalno-liberalnog ekonomskog i političkog puta

39 Nedovićeva ističe da država blagostanja nije samo naprosto oblik liberalno-demokratske države, već je ona *sistem* u punom značenju te reči koji počiva na «tri karakteristična obeležja» - mešovitoj privredi zasnovanoj na kejnzijanskoj politici, pluralističkoj (masovnoj) demokratiji i veoma razvijenom sistemu socijalne sigurnosti«, Ibid. str. 13.

40 Prvu vladu posle kraja Prvog svetskog rata u Nemačkoj zajednički čine socijaldemokrate, katolički Centrum i demokrate koji su zajednički i inicirali donošenje Vajmarskog ustava, te će tako ove grupacije umerene levice i desnice biti nosioci sistema Vajmarske republike koji se pokazao kao nestabilan i neodrživ. Džon M. Roberts, *Evropa 1880 – 1945.*, Clio, Beograd, 2002, str. 505.

«vajmarski» model⁴¹ u kome će politički partneri na nivou samog liberalno-demokratskog poretka biti i umereni socijalisti, tj. socijaldemokrate kao levi centar i umereni konzervativci u vidu desnog centra, a sve njihove političke razmirice se neće ticati osnovnih institucionalnih pravila igre, već samo tekuće dnevne politike. Biće to novi poredak post-građanskog socijalno-liberalnog konsenzusa⁴² koji će se okupiti oko vrednosti širokog političkog centra, koji će imati svoju konzervativnu, kao i svoju reformističku, socijaldemokratsku, varijantu.

Nasuprot rigidnim ideološkim diskursima, poput fašističkog ili komunističkog, koji uvek računaju sa bitnim pojednostavljanjem stvarnosti, pa i sa čistim nasiljem nad činjenicama, država blagostanja je pokazala da je moguće uvažiti realne društvene antagonizme i na zadatku njihovog prevazilaženja angažovati različite socijalne grupacije u posredujućoj i veoma kompleksnoj ideologiji socijal-liberalizma ukrštenog sa socijaldemokratijom. Tako nam paradigma države blagostanja može biti poučna upravo danas kada su socijalni antagonizmi unutar savremenih društava⁴³ ponovo toliki da iz sebe reprodukuju globalnu krizu, koja se, od kraja prve decenije novog milenijuma, ispoljava isključivo kao finansijska, ali koja bi, ukoliko se ne reši na zadovoljavajući način mogla da iz sebe proizvede i niz političkih kriza, poput one trenutno aktuelne u Ukrajini. Stoga nam u drugom delu našega rada valja razmotriti koje su moguće pouke koje nam paradigma države blagostanja može emitovati danas u situaciji u kojoj smo suočeni sa globalnim finansijskim problemima i svim pratećim društveno-političkim posledicama tih globalnih problema po svetski mir i svetsku ravnotežu.

POUKE SINTETIČKE PARADIGME DRŽAVE BLAGOSTANJA U NAŠEM VREMENU

Pri razmatranju eventualnih pouka koje nam može pružiti model države blagostanja i razmatranju njene eventualne reaktuelizacije u našem vremenu u svetlu permanentnih ekonomskih nestabilnosti u kojima na globalnom nivou obitavamo od vremena velike finansijske krize iz 2007/2008. godine, pre svega treba reći da bi apsurdno bilo očekivati da država blagostanja može biti obnovljena u njenom klasičnom obliku⁴⁴, budući da je reverzibilnost istorije nemoguća i jer bi tek takav pristup i sam predstavljao pad u zamku jednostavnih rešenja, koje ovaj

41 Formiranje prvih posleratnih vlada u nekim evropskim državama svedoči o, ovaj put uspešnoj, primeni nemačkog vajmarskog modela. Tako će prvu posleratnu vladu u Italiji formirati De Gasperi, šef Katoličke partije, ali vlada će biti koaliciona, te će u njoj biti i komunisti i socijalisti. U Francuskoj je razumevanje umerene desnice i leve bilo uspostavljeno još u vreme kada su u Pokretu otpora saradivali degolisti i komunisti, pa prvu zvaničnu posleratnu vladu formira De Gaul te će ona takode biti koaliciona, pošto su u njoj i pripadnici degolističkog pokreta, socijalisti i komunisti. Slično će biti i u Austriji, Belgiji i Holandiji. Komunisti učestvuju u ovome konsenzusu samo na početku, neposredno nakon Drugog svetskog rata, kada su još bili pod uticajem ratnog savezništva sa umerenom desnicom, da bi uskoro, zbog novih hladnoratovskih odnosa i direktive iz Moskve, iz njega istupili ostavljajući socijalistima i socijaldemokratama kao umerenoj leviци da u njemu participiraju. Džon M. Roberts, *Evropa 1880 – 1945*, Clio, Beograd, 2002., str. 626, 628/629, Volter Laker, *Istorija Evrope 1945.-1992.*, Clio, Beograd, 1999., str. 475, 476, 481.

42 Ovaj post-građanski konsenzus se desio samo tamo gde su to dozvolile okolnosti međunarodne politike, odnosno posleratne međunarodne nagodbe. Tako su neke države imale sreću da konstituišu ovakav post-građanski konsenzus, dok su druge prešle direktno iz nacionalsocijalističke okupacije u staljinistički totalitarizam. Tako su neke države zadržane unutar totalitarnog shvatanja politike, ne svojom krivicom, (jer su neke od njih imale potencijal normalnog netotalitarnog razvoja), već spletom međunarodnih faktora.

43 Savremena društva su po nekim teorijama podeljena po tzv. principu „ekonomskih klubova“. Po teoriji „ekonomskih klubova“ u globalizovanoj ekonomiji u kojoj su subjekti pokretljivi dolazi do stvaranja ekonomskih klubova tako što bogati teže da se odvoje od siromašnih i da se pomere od njih i da se približe bogatima, te je tako svet u kome živimo podeljen na oaze bogatih i uspešnih koje su uglavnom u centrima ili elitnim delovima svetskih metopolisa i na pustinju siromašnih koji su u zabačenim predgradima i periferiji tog poretka. J.M.Buchanan, „An Economic Theory of Clubs“, *Economica*, 32 (1965.), str. 1-14.

44 Svi relevantni radovi koji se bave idejom reaktuelizacije države blagostanja izražavaju stav da ona ne može biti obnovljena u njenom klasičnom obliku te da nam preostaje potraga za *novim modelom* države blagostanja koji će biti primeren vremenu u kojem živimo i okolnostima globalizovanih svetskih privreda. Gösta Esping-Andersen, *Why we need a New Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, 2002. P.Pierson, *The new politics of the Welfare State*, Oxford University, Oxford, 2001. Ramesh Mishra, *Globalization and the Welfare State*, Cheltenham, Edward Elgar, 1999.

rad pokušava da izbegne. Pored svega, čak i za vreme postojanja klasičnog modela države blagostanja, on nije bio potpuno isti u Britaniji, u odnosu na onaj u Nemačkoj ili u skandinavskim zemljama⁴⁵, pa bi ishitreno bilo govoriti o jednom jedinstvenom socijalno-ekonomskom modelu, koji bi samo valjalo prizvati iz prošlosti i primeniti u savremenim kriznim okolnostima. Stoga bi ideju eventualne reaktuelizacije države blagostanja u postojećim okolnostima globalnih ekonomskih nestabilnosti trebalo shvatiti, na početku njenog osmišljavanja, kao prostu konstataciju da postojeći model (neo)liberalnog kapitalizma, koji ne sadrži unutar sebe sigurnosne socijalne mehanizme, očigledno zbog realne situacije u svetskoj ekonomiji mora da se menja i da se udalji od svoje (neo)liberalne »čiste« verzije ka jednoj kombinovanoj socijalno-tržišnoj varijanti, koja bi svoj uzor mogla imati upravo u ideologiji/ideji socijalnog-liberalizma i socijaldemokratije koja je stajala u korenu klasične države blagostanja. Naprosto, ukoliko je klasična evropska država blagostanja, na vrhuncima svoje moći, predstavljala, da parafraziramo Makmilana⁴⁶, *srednji put* između kapitalizma i socijalizma, odnosno između individualizma i kolektivizma, onda nam je takav socijalno-liberalni i socijaldemokratski *srednji put* ponovo potreban danas kada su globalno i evropsko društvo suočeni sa značajnim socijalnim antagonizmima, koji iz sebe produkuju aktuelne ekonomske nestabilnosti.⁴⁷ Dakle, reaktuelizacija ideje države blagostanja u postojećim globalnim ekonomskim nestabilnostima značila bi, za početak, reaktuelizaciju ideologije *socijalnog-liberalizma i socijaldemokratije*, odnosno reaktuelizaciju ideje levoga centra, kao produktivne *sinteze tržišnih i regulatornih mehanizama*, odnosno liberalnih i antiliberalnih komponenti, uz ideju *pluralizma i konsenzusa* među različitim političkim i društvenim grupacijama, bez bilo kakve uniformnosti i totalitarnih prizvuka. Ova socijalno-liberalna i socijaldemokratska ideja levoga centra, koja je već bila realizovana u klasičnoj evropskoj državi blagostanja, sada bi se realizovala na višem, *globalnom nivou*, jer je usled globalizacije privrede nemoguće ostati na nivou nacionalnih država, na kojem je realizovana klasična država blagostanja.

Naime, klasična država blagostanja i njena privreda je, kao što smo videli iz prvoga dela našega rada, dosada uspešno bila konstituisana u nizu pojedinačnih nacionalnih država poput Velike Britanije, Nemačke ili skandinavskih zemalja, gde je na mahove, zavisno od toga koja je politička grupacija opsluživala izvršnu vlast, uspešno funkcionisala. Sada je usled globalizovane svetske privrede 21. veka u kojoj su svi glavni ekonomski subjekti međusobno isprepleteni i povezani, ideju klasične države blagostanja, u svetlu postojećih globalnih ekonomskih nestabilnosti, moguće preneti sa nacionalnih nivoa na onaj globalni, odnosno obnoviti ideju države blagostanja na novom, višem, globalnom nivou.⁴⁸ Ukoliko bi se ideja klasične države blagostanja prosto reprodukovala i obnovila isključivo na nacionalnim nivoima, moglo bi se desiti da nacionalne države sa neokejnzijanskom ekonomskom politikom uđu u začarani krug međusobnih optužbi za protekcionizam i za odbranu isključivo svoje nacionalne privrede čime bi globalna stabilnost i ravnoteža bili dodatno narušeni. Jednako tako bi i najuticajnije članice globalne zajednice mogle da upadnu u značajne međusobne protivrečnosti ukoliko se svaka od njih koncentriše da u okolnostima globalnih ekonomskih potresa razmišlja isključivo o sopstvenim ekonomskim projekcijama, izvan konteksta globalnih ekonomskih međuzavisnosti, jer se time ne bi dobio niz stabilizovanih nacionalnih »država blagostanja« u njihovom novom ruhu, već niz međusobno antagonizovanih država i privreda, koje bi bile pred velikim potencijalnim sporovima i sukobi bi, pre ili kasnije,

45 Gösta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.

46 H.Macmillan, *The Middle Way: A study of the Problem of Economic and Social Progress in a Free and Democratic Society u English Conservatism since the Restoration*, Unwin Hyman, 1990

47 O velikom socijalnom antagonizmu na globalnom nivou između tzv. "globalnog centra" i "antiglobalističkih margina" u N.Cvetičanin, *Epoha s one strane leve i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, 2008, str. 521-587.

48 O državi blagostanja u novom globalizovanom političkom i ekonomskom kontekstu u Ramesh Mishra, *Globalization and the Welfare State*, Cheltenham, Edward Elgar, 1999.

iz ekonomske prešli u političku sferu. Stoga, kao što je nekada proces konstituisanja klasičnih nacionalnih država blagostanja bio praćen procesom širih evropskih i globalnih ekonomsko-političkih integracija, kako se ne bi upalo u stare protivrečnosti koje su i dovele do svetskih ratova, tako bi i danas proces odstupanja od neoliberalnog političkog modela i inaugurisanja novog socijalno-liberalnog (socijalno-tržišnog, socijaldemokratskog) modela⁴⁹ mogao biti praćen koordinacijom na globalnom nivou između najuticajnijih članica međunarodne zajednice, upravo u cilju očuvanja sve krhkijeg svetskog mira. Jedan od neospornih efekata neoliberalnog modela je što je on internacionalizovao politiku i spontano mirio protivrečnosti između nacionalnih „država blagostanja“, koje su se pokoravale internacionalnim tržišnim tokovima, ne arbitrirajući suviše često u tržišnoj utakmici, pa se tako spontano održavala „globalna zajednica interesa“ i internacionalni domen zajedničke politike.⁵⁰ Taj internacionalni domen zajedničke politike je svrsishodno održati i prilikom napuštanja neoliberalnog ekonomskog modela u ime novog socijalno-liberalnog/socijal-demokratskog modela, kako se ne bi otišlo u revolucionarnu i avanturističku dekonstrukciju same globalne ekonomije, i kako se ne bi upalo u još veće ekonomske protivrečnosti od onih koje i danas produkuju globalnu krizu. Stoga se umesto o obnavljanju klasične nacionalne države blagostanja, može govoriti o koordinisanju onoga što metaforično možemo nazvati „globalnom državom blagostanja“, kao alternative globalnoj ekonomskoj anarhiji iz koje bi pre ili kasnije morali da proizađu ozbiljni politički, a moguće i oružani sukobi manjeg ili većeg intenziteta.

Da bi takav alternativni i regulatorni ekonomski model za 21. vek na globalnom nivou zaista zaživeo, i da ne bi bio totalitaran i uniforman, već da bi predstavljao jednu produktivnu sintezu liberalnih i antiliberalnih komponenti, poput one u klasičnoj državi blagostanja, celishodno je da se naporedo sa traženjem novih ekonomskih praksi na globalnom nivou, stvori i široka politička baza koja bi podržala jedan takav model, te je u tom smislu potrebno obnoviti *konsenzus blagostanja* između različitih političkih grupacija; socijaldemokrata, liberala i konzervativaca, samo ne više na nacionalnim, već na globalnom nivou, koji bi svi zajedno stali uz politiku levoga centra, baš kao što su to učinili u klasičnoj državi blagostanja. Baš se u tom smislu može govoriti o reaktuelizaciji ideje države blagostanja, upravo u smislu zazivanja novog *globalnog konsenzusa blagostanja* između različitih političkih grupacija u sintetišućoj ideologiji socijal-liberalizma/socijaldemokratije, baš poput onog konsenzusa koji je nekada postojao u klasičnoj državi blagostanja na nacionalnim nivoima, a koji bi sada bio prenesen na globalni nivo. Taj globalni konsenzus blagostanja je donekle anticipiran u telima koja su i okupljena sa prvenstvenim zadatkom regulisanja i harmonizovanja globalne ekonomije poput Grupe 20 (G20) koju sačinjavaju lideri, ministri finansija i guverneri centralnih banaka najuticajnijih država globalne zajednice, a koji, s onu stranu svih ideologija i svih razlika društveno-političkih sistema iz kojih dolaze, zajednički traže održiva rešenja na globalnom nivou.⁵¹ Organizacije, odnosno bolje rečeno, *ad hoc* politička tela poput G20, možemo pretpostaviti, predstavljaju prethodnicu institucionalizacije svojevrsne globalne koordinacije među najuticajnijim centrima globalne politike i ekonomije kao što su Kina, SAD, Rusija, Evropska unija, Indija, Brazil itd. Ova globalna koordinacija je alternativa globalnim sukobima koji polako započinju sa prvim ozbiljnijim krizama od vremena hladnoga rata poput one trenutne ukrajinske, iz čega se jasno vidi koliko današnji svet potrebuje model koji bi mu mogao obezbediti mir i ravnotežu, kao što mu je nekad to upravo obezbedio model države

---

49 O postulatima same socijalno-tržišne privrede u Rolf H. Hase, Herman Šnajder, Klaus Vajgelt, *Leksikon socijalne tržišne privrede – ekonomska politika od A do S*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2005.

50 O transformaciji nacionalnih „država blagostanja“ u sistem globalizovane (neo)liberlane ekonomije u knjizi Gösta Esping-Andersen, *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*, Sage, London, 1996.

51 O osnovnim idejama i programima koji se razvijaju unutar Grupe 20 u pogledu harmonizovanja svetske ekonomije moguće se informisati iz više verzija tzv. *G-20 Work Programme*, sa različitih skupova ove organizacije, http://www.g20.org/pub/work_prog.aspx

blagostanja, koji bi sad bio apliciran na globalnom nivou. Naravno, sa tom razlikom što se u slučaju klasične države blagostanja radilo o jedinstvenoj političkoj strukturi i klasičnoj državi, dok bi se u slučaju tzv. „globalne države blagostanja“ radilo samo o *globalnoj kooperaciji i koordinaciji* koja ne bi raspolagala jedinstvenim i striktnim institucionalnim aparatom i koja bi se razvijala u *ad hoc* političkim i ekonomskim telima kao nekoj vrsti *ad hoc* svetske političko-ekonomske vlade sastavljene od najuticajnijih sila sveta, koje bi ovim putem usaglašavale svoje interese i predupredivale svoje sukobe.

Spuštajući se sa opšteg nivoa analize globalnih tendencija u pogledu tzv. „konsenzusa blagostanja“ na nivo evropske politike, koji je bliži svakodnevnim empirijskim realnostima, možemo reći da je Evropa bila i ostala čuvar samog *konsenzualnog* ekonomskog i političkog modela, te nije slučajno što je klasična država blagostanja upravo na starome kontinentu živela svoje naslavnije doba. Samu strukturu značajnog broja evropskih država nakon Drugog svetskog rata, kao što smo videli u prvom delu našega rada, formirao je upravo konsenzus blagostanja između različitih političkih grupacija, koji je uskoro postao održivi društveno-ekonomski sistem države blagostanja, što je evropskom kontinentu obezbedilo mir i ravnotežu. U vremenu u kojem živimo uticaj Evrope kao političko-ekonomskog entiteta (Evropske unije) je opao u odnosu na druge svetske sile poput SAD-a, Rusije, Kine i to ne mora biti nužno loše, jer poziciju Evrope pomera sa pozicije moći ka poziciji moralnog autoriteta koji može biti objektivan i konstruktivan prema potencijalnim globalnim sukobima poput onog trenutnog ukrajinskog. U tom smislu Evropa može odigrati ulogu moralnog sudije i tampon-zone između realno većih sila kao što su SAD i Rusija, jer će upravo Evropa biti najveći ekonomski i politički gubitnik rasplamsavanja sukoba poput, na primer, ovog ukrajinskog. Stoga nekadašnji evropski model države blagostanja može biti egzemplaran ne samo u ekonomskom smislu sintetisanja liberalnih i antiliberalnih ekonomskih komponenti, već i u diplomatskom smislu držanja balansa između različitih globalnih sila sa različitim, liberalnim i antiliberalnim, poretcima. Ukoliko smo najnovijom ukrajinskom krizom uvedeni u prekomponovanje svetskog poretka koji se vraća u staru dvadesetovekovnu hladnoratovsku ravnotežu gde na jednoj strani imamo jednu globalnu silu sa liberalnim poretkom, a na drugoj jednu globalnu silu sa antiliberalnim poretkom, onda Evropa unutar te nove ravnoteže može zauzeti mesto koje je i imala u 20. veku, upravo u vreme klasične države blagostanja, kada je predstavljala „treći“ socijalno-liberalni i socijaldemokratski put između liberalne Amerike i komunističkog SSSR-a. Time bi Evropa pojačala svoju globalnu prisutnost i važnost i postala neka vrsta posrednika u sukobu između „liberalnog carstva“ kao što su Sjedinjene države i „antiliberalnog carstva“ kao što je današnja Rusija.⁵² Evropa to može postati upravo sintetišući neke liberalne i neke antiliberalne komponente na tragu velike sinteze vremena koju je sredinom 20. veka pružila ideja države blagostanja, kada je upravo evropski poredak države blagostanja sa svojom ideologijom socijalnog liberalizma i socijaldemokratije predstavljao srednji put između liberalne Amerike i komunističkog SSSR-a. Danas, kada liberalne i antiliberalne globalne snage stoje na korak od situacije da uđu u nove političko-ekonomske sukobe potpuno je očigledno da vreme traži novu sintezu, a uzor za tu sintezu može biti upravo klasična evropska država blagostanja sa njenim mešovitim ekonomsko-političkim poretkom i pomirljivom tj. posredujućom diplomatijom.

Ukoliko je globalna finansijska kriza iz 2007/2008. g. inicirala jedan novi ekonomski razvoj u miljeu svetske ekonomije i politike, koji je krenuo u suprotnom smeru od ranijeg (neo)liberalnog pravca koji je bio na snazi od propasti klasične evropske države blagostanja, onda aktuelna politička kriza u Ukrajini još više udaljava svet od neoliberalne idile koja je bila na snazi od propasti

---

52 Nije stoga čudno što se pregovori o toku ukrajinske krize održavaju upravo u samom sreu neutralne Evrope u Ženevi u Švajcarskoj, svedočeći tako da je Evropa i u simboličkom smislu oaza nepristrasnosti u okeanu novih-starih sukoba liberalnog Zapada i antiliberalnog Istoka

Berlinskog zida do globalne finansijske krize. Svet se pred našim očima ubrzano menja i trenutno ulazi u jednu novu fazu u kojoj će, umesto suprematije jednog pola, biti dominantna ravnoteža moći oprečnih polova oličenih u liberalnim i antiliberalnim snagama današnjice. Kao što je nekada komunizam terao zapadni liberalni poredak „ulevo“ čineći ga odgovornim i opreznim, usled čega je uopšte i nastao poredak države blagostanja koji je izgubio svrhu kada više nije bilo (komunističkog) kontrabalansa i kada su liberalne snage iz „oprezne“ prešle u „trijumfalističku“ fazu, tako će danas putinovska antiliberalna Rusija, kao kontrabalans, terati zapadni liberalni poredak ka jednoj novoj opreznosti i balansiranosti. Konačno, usled svega toga možemo očekivati jednu novu sintezu vremena, sintezu liberalnih i antiliberalnih komponenti, jer policentričan svet pravi uslove za novi ekvilibrijum, a na početku našeg rada smo izneli generalnu hipotezu da, shodno našem teorijskom stanovištu, princip ekvilibrijuma stalno deluje u društvenom životu, nezavisno od toga da li se radi o globalnom ili lokalnom nivou. Ta nova sinteza, kao temelj novog ekvilibrijuma, bi svoj uzor mogla pronaći u staroj sintezi države blagostanja kao neke vrste srednjeg puta između liberalnih i antiliberalnih tendencija, te bi upravo Evropa mogla postati središtem te nove ravnotežne tačke. U tom smislu bi Evropa (Evropska unija) mogla prihvatiti ulogu koordinatora među najuticajnijim članovima globalne zajednice koji su upali međusobne protivrečnosti i Evropska unija to svakako ne bi radila sa pozicija moći, već sa pozicije moralnog orijentira koji bi imao značajnu ulogu u globalnim političkim i ekonomskim telima poput *G20*, *UN*, *STO*, itd., i koji bi koordinisao ono što smo metaforično nazvali „globalnom državom blagostanja“ kao oprekom globalnoj anarhiji i sukobima, kao jednoj od negativnijih alternativa za naš 21. vek. Nasuprot ovoj negativnoj alternativi za 21. vek, ono što smo metaforično nazvali „globalnom državom blagostanja“ kao nekom vrstom globalne kooperacije i koordinacije između različitih globalnih centara moći, bi predstavljalo pozitivnu alternativu za vek u kojem živimo, na isti način na koji je klasična država blagostanja predstavljala najpozitivniju ekonomsko-političku varijantu 20. veka u odnosu na sve druge alternative koje su se nudile poput fašizma, komunizma ili ekstremnog liberalnog kapitalizma. U veku u kojem živimo, koji postaje sve dinamičniji i koji nudi obilje neizvesnosti, a malo uravnoteženih rešenja, mogućnost smirivanja tenzija je u pronalaženju nove sinteze između liberalnih i antiliberalnih sila koje u našem svetu deluju i ova sinteza bi trebala da osigura najveći stepen slobode za najveći broj ljudi, uz socijalne osigurače kako niko ne bi svoju slobodu nad drugim zloupotrebio. Upravo zato klasičan model države blagostanja može biti inspiracija za ovu novu sintezu, više kao ideološki okvir sa obnovljenom idejom socijal-liberalizma, socijaldemokratije i uopšte levoga centra⁵³, nego kao neki anahroni institucionalni poredak koji bi trebalo pošto-poto obnoviti. Sada je vreme da se na starim idejama, jer dobre ideje ostaju neprolazne, zidaju nova zdanja.

LITERATURA:

1. Alcock, Cliff, *The welfare state years: consensus and conflict* u *Introducing social policy* (ed. David C. Marsh), Routledge and Kegan Paul, London, 1979.
2. Barr, Nicholas, *The economics of the welfare state*, Oxford University Press, Oxford, 1998.
3. Beveridge, William Henry, *Full Employment in a Free Society: A Summary*, Allen und Unwin, London, 1944.
4. Buchanan, James M., „An Economic Theory of Clubs“, *Economica*, 32., 1965.

---

⁵³ O obnovi ideologije socijal-liberalizma i socijaldemokratije i uopšte o obnovi ideje levoga centra u najjačoj varijanti tog koncepta u radu N.Cvetičanin, „Politika levog radikalnog centra i stvaranje socijaldemokratskog sistema – uloga sindikata“, u Mihajlović Srećko (ed.), *Sindikati i politika*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

5. Cvetičanin, Neven, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd, 2008.
6. Cvetičanin, Neven, „Politička mehanika i njena dijalektika – u susret jednoj novoj teoriji politike“, *Theoria*, 2/2014.
7. Cvetičanin, Neven, „Politika levog radikalnog centra i stvaranje socijaldemokratskog sistema – uloga sindikata“, u Mihajlović Srećko (ed.), *Sindikati i politika*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
8. Đindić, Zoran, *Subjektivnost i nasilje*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd, 1982.
9. Eisenstadt, Shmuel Noah i Ahimeir, Ora (ed.), *The Welfare state and its aftermath*,
10. Croom Helm in association with the Jerusalem Institute for Israel Studies, London, 1985.
11. Emerson, Ralf Valdo, *Duhovni zakoni*, Partenon, Beograd, 2012.
12. Esping-Andersen, Gösta, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.
13. Esping-Andersen, Gösta, *Why we need a new welfare state*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
14. Esping-Andersen, Gösta *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*, Sage, London, 1996.
15. Davidson, Paul, *John Maynard Keynes*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2009.
16. Giddens, Anthony, *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, Cambridge, 1998.
17. Giddens, Anthony, *Treći put – obnova socijaldemokratije*, Politička kultura, Zagreb, 1999.
18. Gladstone, David, *The Twentieth-Century Welfare State* MacMillan Press, London, 1999.
19. *G-20 Work Programme*, http://www.g20.org/pub_work_prog.aspx
20. Goodin, Robert E. i Mitchell, Deborah (ed.) *The foundations of the welfare state*, Edward Elgar, Cheltenham, 2000.
21. Hase, Rolf H., Šnajder, Herman, Vajgelt, Klaus, *Leksikon socijalne tržišne privrede-ekonomska politika od A do Š*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2005.
22. Hegel, Gotfrid Vilhelm, *Fenomenologija duha*, BIGZ, Beograd, 1974.,
23. Hegel, Gotfid Vilhelm, *Nauka Logike*, BIGZ, Beograd, 1976.
24. Hobsbawm, Eric, *Age of extremes : the short twentieth century 1914-1991*, Michael Joseph, London, 1994.
25. Johnson, Norman *The welfare state in transition: the theory and practice of welfare pluralism*, Wheatsheaf, Brighton, 1987.
26. Kejnž, Džon Majnard, *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Kultura, Beograd, 1956.
27. Kersbergen, Kees Van, *Social Capitalism*, Routledge, London, 1995.
28. Kondratjew, Nikolai D., *Die langen Wellen der Konjunktur*, u *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 56, 1926.
29. Laker, Volter, *Istorija Evrope 1945. – 1992.*, Clio, Beograd, 1999.
30. Lowe, Rodney, *The Second World War, consensus, and the foundation of the welfare state u 20th century British history*, Vol.1, no.2, London, 1990.
31. McAllister, Richard, *European union: a historical and political survey*, Taylor and Francis, London, 2007.
32. Macmillan, Harold, *The Middle Way: A study of the Problem of Economic and Social Progress in a Free and Democratic Society u English Conservatism since the Restoration*, Unwin Hyman, 1990.
33. Marsh, David Charles, *The welfare state*, Longman, Harlow, 1970.

34. Mishra, Ramesh, *The welfare state in crisis: social thought and social change*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1984.
35. Mishra, Ramesh, *Globalization and the welfare state*, Cheltenham, Edward Elgar, 1999.
36. Mommsen, Wolfgang J. i Mock, Wolfgang, *The emergence of the welfare state in Britain and Germany*, German Historical Institute, London, 1983
37. Nedović, Slobodanka, *Država blagostanja; ideje i politika*, CESID-CUPS, Beograd, 2005.
38. Offe, Claus, "Some Contradictions of the Modern Welfare State" u *The Welfare State Reader*, Polity Press, Cambridge, 2009.
39. Pierson, Christopher i Castles, Francis G. (ed.) *The welfare state reader*, Polity Press in association with Blackwell Publishing, Cambridge, 2000.
40. Pierson, Paul, *Dismantling the Welfare State: Reagan, Thatcher, and the politics of retrenchment*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
41. Pierson, Paul, *The new politics of the welfare state*, Oxford University, Oxford, 2001.
42. Raison, Timohty, *Tories and the Welfare state*, The Macmillan Press, London, 1990.
43. Roberts, Džon M., *Evropa 1880 – 1945.*, Clio, Beograd, 2002.
44. Schumpeter, Joseph A., *Konjunkturzyklen. Eine theoretische, historische und statistische Analyse des kapitalistischen Prozesses*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1961.
45. Stojanović, Božo, *Teorije igara: elementi i primena*, Službeni glasnik, Beograd, 2005.
46. Šumpeter, Jozef A., *Kapitalizam, socijalizam, demokratija*, Plato, Beograd, 1998.
47. Smith, Harlod L., *War and Social Change: British Society in the Second World War*, Manchester University Press, Manchester, 1986.
48. Zavadski, Silvester, *Država blagostanja*, Radnička štampa, Beograd, 1975.